

Финансирано од
Европска Унија

ЦЕНТАР ЗА ПРАВНИ
ИСТРАЖУВАЊА И АНАЛИЗИ
CENTER FOR LEGAL RESEARCH AND ANALYSIS

МЗМП

ДОКУМЕНТ ЗА ЈАВНИ ПОЛИТИКИ

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА НА ПРАВОСУДСТВОТО И ЗАШТИТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА НА ПРАВОСУДСТВОТО И ЗАШТИТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ

Издавач:

Македонско здружение на млади правници
Центар за правни истражувања и анализи

За издавачот:

Бојана Божиновска Силјановска, Претседателка на МЗМП
Лидија Стојкова Зафировска, Претседателка на ЦПИА

Автор:

Александар Гоџо

Редакција:

Милена Јосифовска, ЦПИА
Сара Марковска, ЦПИА
Маја Атанасова, МЗМП

Лектура:

Дејан Василевски

Графички дизајн:

Релатив

Оваа публикација е изработена во рамките на проектот „Ефикасна правда за заштита на основните слободи и правото на приватност во онлајн-просторот“, финансиран од Европската унија. Содржината на публикацијата е единствена одговорност на авторот и на никаков начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Европската унија.

СОДРЖИНА

ВОВЕД.....	5
МЕТОДОЛОГИЈА КОРИСТЕНА ЗА ИЗРАБОТКА НА ОВОЈ ДОКУМЕНТ.....	6
Метод на канцелариско истражување.....	6
Метод на споредба со други јурисдикции.....	6
Сумирање на наодите.....	6
ПРАВНА РАМКА.....	7
1. ДИГИТИЗАЦИЈА, ДИГИТАЛИЗАЦИЈА, ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЈА.....	8
1.1 Информација наспроти податок.....	9
1.2 Зошто дигитализација.....	9
1.3 Пристап на СЕРЕЈ на прашањето на дигитализација на правосудството.....	10
2. ЕВРОПСКА СТРАТЕГИЈА ЗА Е-ПРАВДА 2024-2028 ГОДИНА.....	12
2.1 Суштински принципи на стратегијата.....	12
2.2 Оперативни принципи.....	14
3. СОВЕТ НА ЕВРОПА.....	16
3.1 Цел и опсег.....	16
3.2 Дефиниции.....	17
3.3 Основни принципи.....	17
4. КОИ СЕКТОРИ ТРЕБА ДА БИДАТ ОПФАТЕНИ СО ДИГИТАЛИЗАЦИЈАТА?.....	18
4.1 Домашни документи за дигитализација на правосудството.....	18
4.2 Акциски план за спроведување на Развојна Секторска Стратегија за Правосудство 2024 – 2028.....	19
4.3 Интероперабилност.....	20
5. ОДНОСОТ МЕЃУ ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И Е-ПРАВДАТА.....	21
5.1 Ентитети во процесот на дигитализација на правосудството.....	21
5.2 Принцип на двонасочна улица.....	22
5.3 Принцип на заштита на личните податоци.....	22
5.4 Заштитата на правото на приватност и заштита на личните податоци преку релевантни сентенции од ЕСЧП и ЕСП.....	23
6. ШТО ЌЕ ДОНЕСЕ ДИГИТАЛИЗАЦИЈАТА НА ПРАВОСУДСТВОТО? ДАЛИ МОЖНОСТИТЕ И ПРИДОБИВКИТЕ СЕ ПОГОЛЕМИ ОД ПРЕДИЗВИЦИТЕ, ОДНОСНО ОПАСНОСТИТЕ?.....	28
6.1 СВОТ-анализа.....	28
6.2 ПЕСТЛЕ-анализа.....	29
7. ДИГИТАЛИЗАЦИЈА И НОВИ ТРЕНДОВИ ВО СУДСКИТЕ ПРОЦЕДУРИ, КОМПАРАТИВНИ ИСКУСТВА.....	31
7.1 Дигитализација и вештачка интелигенција.....	31
7.2 Давање приоритет на судската дигитализација.....	31
8. ЗАКЛУЧОЦИ.....	32
РЕЗИМЕ НА ПРЕПОРАКИ.....	39

ПРЕДГОВОР

Овој документ за јавни политики е подготвен во рамките на проектот: „Ефикасна правда за заштита на основните слободи и правото на приватност во онлајн просторот“, финансиран од Европската унија и имплементиран од Центарот за правни истражувања и анализи (ЦПИА) и Македонско здружение на млади правници (МЗМП). Цел на проектот е да се зајакнат капацитетите на судството и јавното обвинителство во ефикасна заштита на приватноста на граѓаните, како и другите права и основни слободи засегнати од новите технологии во онлајн просторот во согласност со правото и стандардите на ЕУ.

Целта на овој документ за јавни политики е да обезбеди сеопфатен и стратешки пристап за решавање на клучните предизвици за **Дигитализација на правосудството и заштита на личните податоци**. Преку овој документ, се настојува да се идентификуваат и анализираат главните проблеми кои бараат интервенција, да се дефинираат приоритетите и да се предложат конкретни решенија кои ќе придонесат за унапредување на политиките за **дигитализација на правосудството и заштита на личните податоци**. Посебен акцент се става на инклузивноста во пристапот, каде што заклучоците и препораките ќе бидат заеднички потврдени преку активна дебата со претставници на сите засегнати институции. Ова ќе осигури дека различните перспективи и интереси се земени предвид, создавајќи сеопфатни и балансираны политики.

Со имплементација на предложените мерки, се очекува да се постигне значителен напредок во справувањето со идентификуваните проблеми и да се создадат услови за континуирано подобрување на јавните политики и услуги во областа на **дигитализацијата на правосудството и заштитата на личните податоци**.

ВОВЕД

Традиционално, технологијата и судството, односно правосудството како поширок поим, не се доведуваат веднаш во корелација. Веројатно поради тоа што правосудството има корени со децении, па и векови, а технологијата е релативно нова појава, особено појавата на интернет и дигиталниот свет. Исто така, постои и гледиште дека човекот, односно традиционалниот начин на правораздавање, не може да биде заменет со технологија, поради специфичноста на процесот и личните, општествени и социолошки точки што во себе ги тангира овој процес.

Сепак, технологијата може да ја зголеми ефикасноста и транспарентноста на правосудниот систем и да им го олесни пристапот на поединците до правдата. Во исто време, ризикува да го поткопа пристапот до правдата за некои (на пример, оние без интернет или пристап до информатичка технологија, нешто што не е обврска да се поседува) ако целосно ги замени традиционалните процеси.

Со помош на технолошкиот напредок и општествените промени преку општеството на информации и знаење, се појавуваат нови алатки во областа на е-правдата. Сепак, судството често се гледа како конзервативен актер, традиционално високоформализиран, со ригидни улоги за правните чинители. Судството има аура на формалност што не нуди многу можности за отстапување. Тоа е обично поле за правни експерти, адвокати, обвинители и академици по право.¹

Сепак, во последните години и децении, развитокот на технологијата неминовно нè носи прво до дебата за тоа во која мера треба да се имплементира во правосудството, за што ќе служи таа и до што ќе доведе таа. Пандемијата со КОВИД-19 само ги забрза овие дебати и процеси.

Во системот на правосудство, технологијата опфаќа комплексна интеракција на технолошки, институционални, организациски и нормативни компоненти.² Станува очигледно дека технолошко-институционалните системи што се развиваат во контекст на е-правдата не само што мораат да бидат технички функционални туку и институционално, организациски и нормативно компатибилни со судските процеси.

Технологијата во себе опфаќа многу термини, технологии, полиња, институти итн. За целта на овој документ, ќе се задржиме на дигитализацијата, како една од основите, ако не и основата на која почива технологијата.

¹ [Blog-Luca Brocca, writes about e-Justice.](#)

² <https://www.utrechtlawreview.org/articles/abstract/1018352/ulr211/>

МЕТОДОЛОГИЈА КОРИСТЕНА ЗА ИЗРАБОТКА НА ОВОЈ ДОКУМЕНТ

МЕТОД НА КАНЦЕЛАРИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ:

1. Дефинирање на проблемот, предизвикот или институтот што треба да биде опфатен.
2. Истражување на јавно достапни документи и политики во областа.
3. Изработка на ПЕСТЛЕ- и/или СВОТ-анализа врз основа на сите расположливи податоци до кои е дојдено со методите.
4. Објективна анализа на достапни јавни податоци.

МЕТОД НА СПОРЕДБА СО ДРУГИ ЈУРИСДИКЦИИ:

1. Анализа и согледување на други добри практики од слични јурисдикции.
2. Анализа и согледување на други лоши практики и/или предизвици од слични јурисдикции.

СУМИРАЊЕ НА НАОДИТЕ:

1. Врз основа на собраните податоци од погоренаведените методи, ќе следува сумирање на наодите.
2. Штом соодветните наоди се сумирани, понатаму следува обезбедување на конкретни препораки или наоди како одговор на конкретни проблеми преку:
 - a. Анализа на опциите и компромисите;
 - b. Процена на нивната изводливост.

ПРАВНА РАМКА

На ниво на меѓународен правен поредок, иако постојат многу документи, стратегии, студии, конвенции, сепак нема унифицирана правна рамка за тоа што се подразбира под дигитализација на правосудството и што опфаќа таа. Сите овие документи ги даваат контурите, а понатаму на домашните правни поредоци е да си ги уредат внатрешните системи по сопствено наоѓање. Пандемијата со КОВИД-19 ги засили и ги зголеми размислувањата на оваа тема и значително ги забрза процесите на светско ниво.

Од домашната правна рамка, вреди да се споменат неколку прописи, каде што сегментарно се навлегува во дигитализацијата. Пред сè, тука можеме да ги споменеме, без притоа да ги цитираме, следните прописи:

Закон за судовите, судски деловник, Закон за управување со движењето на предметите во судовите, Закон за електронски документи, електронска идентификација и доверливи услуги, процесните закони како ЗКП, ЗПП, ЗУП итн.

Како своевиден сублимат од домашната правна рамка можат да се извлечат неколку дефиниции, кои даваат легислативна поткрепа тие понатаму да бидат употребувани во практиката и доработувани во рамките на институциите.³

Електронски податоци	Податоци создадени во електронска форма, соодветни за електронска обработка и пренос преку електронски комуникациски системи.
Електронска трансакција	Активност помеѓу две или повеќе страни, која се извршува по електронски пат.
Електронски документ	Содржина складирана во електронска форма, особено текстуални или звучни, визуелни или аудио-визуелни записи.
Интероперабилност	Способноста на два или повеќе системи или нивните компоненти за размена на податоци и олеснување на заедничката употреба на податоци и знаење.
Автентикација	Електронски процес што овозможува електронска идентификација на физичко или правно лице или овозможува потврдување на потеклото и интегритетот на податоците во електронска форма.
Електронски потпис	Збир на податоци во електронска форма што е придружен или е логички поврзан со други податоци во електронска форма, кој потписникот го користи за потпишување.

3 Употреба на напредни електронски алатки во судството, основна анализа, декември 2020, ОБСЕ – проф. д-р Гордана Лажетиќ, проф. д-р Лазар Нанев, Лорета Георгиева, Лидија Неделкова; истражувач од Мисијата на ОБСЕ во Скопје: Ана Новакова Жикова.

1. ДИГИТИЗАЦИЈА, ДИГИТАЛИЗАЦИЈА, ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЈА

Во светот на технологијата, постои една изрека, дека сите дигитализации почнуваат аналогно. Тоа не е поинаку и во овој случај. Всушност, за да се постигне дигитализација, најпрвин треба да бидат мапирани процесите што се одвиваат сега во физичка, (хартиена) форма, со цел тие да бидат аплицирани во дигитален облик, односно сфера, на подобар и поефикасен начин.

Ако сакаме да бидеме фер, зборот аналогно не е баш соодветен за да претставува антипод на зборот дигитално, за нашите потреби, туку треба да го сфатиме како нешто, односно некој начин што е побавен, понеефикасен наспроти дигитализацијата, што треба да значи поголема ефикасност, брзина, квалитет итн.

За да го разбереме овој предизвик, најпрвин треба да расчистиме со определени поими за кои неретко ги сметаме за синоними. Тоа се поимите дигитизација, дигитализација и дигитална трансформација.

Додека дигитизацијата се сосредоточува на конвертирање и снимање податоци, дигитализацијата е за развој на процеси и менување на работните текови за подобрување на рачните системи. Пример за ова би било користењето на дигитализирани податоци за клиентите од различни извори за автоматско генерирање на увид од нивното однесување.

Дигиталната трансформација, пак, е поширок термин се однесува на стратешката деловна трансформација водена од клиентите, која бара меѓусекторски организациски промени, како и имплементација на дигитални технологии.

Во реалноста, дигиталната трансформација бара организацијата подобро да се справи со промените во целина, што во суштината ја прави промената основна компетентност, бидејќи претпријатието станува од крај до крај управувано од клиентите. Таквата агилност ќе ги олесни тековните иницијативи за дигитализација, но не треба да се меша со нив.

За потребите на овој документ, ќе го користиме терминот дигитализација, како синоним за сите овие погоренаведени термини, имајќи предвид дека неговото значење се однесува на само еден сегмент на прашањето.

Според УНДП, дигитализацијата подразбира опсег на технологии што постојано се развиваат (како мобилни технологии, вештачка интелигенција, машинско учење, блокчејн, интернет на нештата, роботиката итн., кои влијаат на речиси сите аспекти на нашиот свет). Тоа е начин на размислување, кој се преведува на нов начин на работа што им овозможува на луѓето и институциите да иновираат со технологијата.⁴

1.1. ИНФОРМАЦИЈА НАСПРОТИ ПОДАТОК

Најчесто колоквијално не се прави разлика кога се употребуваат овие термини и често се сметаат за синоними. Сепак, разбирањето на разликата помеѓу податоците и информациите е клучно во денешниот дигитален пејзаж.

Податоците се состојат од сурови, необработени факти на кои им е потребен контекст за да станат корисни. Тоа се сурови елементи или необработени факти, вклучувајќи бројки и симболи на текст и слики. Кога се собираат и се набљудуваат без толкување, овие елементи остануваат само податоци – едноставни и неорганизирани. Кога овие дела се анализираат и се контекстуализираат, тие се трансформираат во нешто позначајно.

Податоците доаѓаат во различни форми:

- Квантитативните податоци, како што се, на пример, број, износ, величина, се обезбедуваат нумерички.
- Квалитативните податоци се описни, но не и нумерички, како што се, на пример, име, презиме, пол, ориентација, националност итн.

Патот од податоци до информации вклучува неколку клучни разлики:

- Податоците се необработени и неструктурирани, на пример индивидуални интеракции со клиенти, внесови во разни уписници, дневници итн.
- Податоците често се обилни и лесно достапни, но можат да бидат огромни без толкување.

Од друга страна, информациите обезбедуваат контекст и увид, како анализа на трендови, подетални збирки на податоци што доведуваат до определен заклучок итн. Информациите нудат стратешки сознанија за донесување одлуки од секаков аспект. Накратко кажано, информациите се податоци што се обработени, организирани и интерпретирани за да додадат значење и вредност.

1.2. ЗОШТО ДИГИТАЛИЗАЦИЈА

Прашањето за тоа дали треба да се воведат дигитализација веќе е реторичко прашање. Сегашниот степен на развој на демократските општества, особено кај оние што претендираат да бидат дел на поголеми конгломерати на држави и системи, ова прашање е веќе апсолвирано.

Крајната цел, која веројатно нема да биде постигната за брзо време, но секако претставува идеал, е сите општества што припаѓаат на една географска, а подоцна и политичка целина да бидат дел на еден мултикомпатибилен систем на правда, кој сè повеќе ќе биде во дигиталната сфера.

Се разбира, ова не смее да се сфати како ултимативна дигитализација, туку како систем каде што дигитализацијата ќе биде во функција на остварување на коренитите вредности на правосудните системи, но никако негова замена за човекови вредности.

Затоа, овој дел ќе го посветиме на главните одредници според кои нашиот систем, како дел од системот на правда на Европа, како континент (читај Совет на Европа и Европска унија) треба да се стреми.

На крајот на овој дел, мораме да кажеме дека поимот дигитализација на правосудството неретко се идентификува или се меша со поимот е-судство или е-правда (e-court/e-justice). Без претензија да се објаснуваат овие поими, нивните разлики или сличности, кои се предмет на друга дебата и со должна почит кон секој од нив, нивната употреба ќе биде направена не како синоними, туку како поими што се компатибилни еден со друг и се помагаат еден со друг во меѓусебното подразбирање и дефинирање.

Сосема накратко, терминот „е-правда“ опфаќа широк опсег иницијативи, вклучувајќи поднесување онлајн-тужби, обезбедување онлајн-информации (вклучувајќи ја и судската практика), употреба на видеосослушувања и конференции и способност на судии или други носители на одлуки за пристап до информации по електронски пат. Е-правдата се состои од употреба на технологија, информации и комуникации за да се подобри пристапот на граѓаните до правдата и ефективните судски дејства што вклучуваат решавање спорови или наметнување на кривични санкции.⁵

1.3. ПРИСТАП НА СЕРЕЈ НА ПРАШАЊЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЈА НА ПРАВОСУДСТВОТО

Во 2021 година, Европската комисија за ефикасност на правдата (СЕРЕЈ) усвои Акционен план за дигитализација за подобра правда. Четиригодишниот план има цел да ја усогласи ефикасноста на новите технологии и почитувањето на основните права (особено член 6 од ЕКЧП), со цел да ги води државите и судовите во успешна транзиција кон дигитализација на правдата. СЕРЕЈ, со цел да се оствари целта на оваа подобра правда, базирана на дигитализација ги определува следните насоки и одредници:

- **Ефикасност на правдата:**
Поддршка на дигитализацијата на администрацијата и управувањето со судовите/обвинителските служби, особено преку обезбедување дека алатките избрани од државите и судовите се најсоодветни и најкомпатибилни со квалитетна, ефикасна, достапна и непристрасна правда;
- **Транспарентност на правдата:**
Промовирање на дигитализацијата за да се подобри знаењето за правдата воопшто и особено за времетраењето на постапките. Корисниците треба да бидат подобро информирани за процедурите, судските органи и соодветните задачи на секој член на судството. Секој суд треба да има контролни табли што овозможуваат следење и управување со текот на неговите предмети; како резултат на тоа, можните заостанати работи можат да се идентификуваат и да се ограничат, да се почитуваат разумните рокови и подобро да се управува со обемот на работа на професионалците во правосудството;
- **Колаборативна правда:**
Воспоставување на кориснички, компатибилни и ефикасни алатки за дигитална комуникација за меѓусебно поврзување помеѓу учесниците во судските постапки;

5

<https://just-access.de/improving-the-online-complaint-procedure-before-human-rights-council-special-procedures-mandate-holders/>

- **Човекови права:**
Адекватна поддршка на судиите, обвинителите, нивните тимови и сите други професионалци во правосудството со приспособување на нивните суштински задачи на дигиталната средина. Дигитализацијата треба да ја направи правдата поефикасна, но не и да го замени судијата, кој мора да остане во центарот на постапката;
- **Правда насочена кон луѓето:**
Поддршка на професионалците и корисниците на правдата преку обука за да можат целосно да ги користат дигиталните алатки. Обуката на правните професионалци, вклучително и адвокатите, во процесот на дигитална трансформација придонесува и за ефикасноста на правдата и за нејзината независност. Корисниците кои сакаат да го направат тоа треба да бидат поддржани, особено преку обука, но владеењето со овие дигитални алатки не треба да стане услов за пристап до правдата;
- **Информирана правда:**
Зголемување на употребата на резултатите од евалуацијата на CEPEJ на правосудните системи и другите инструменти. CEPEJ треба да обезбеди повеќе анализирани информации и да одговори на други барања за конкретни анализи секогаш кога е можно;
- **Одговорен и реактивен CEPEJ:**
Обезбедување видливост на алатките на CEPEJ за да бидат достапни за сите и да ја одразуваат стручноста на оние што ги развиле. CEPEJ е во служба на професионалците и корисниците на правосудниот систем и има задача да ја искористи сета експертиза што му е на располагање за да одговори брзо, конкретно и ефикасно на нивните барања.⁶

2. ЕВРОПСКА СТРАТЕГИЈА ЗА Е-ПРАВДА 2024-2028 ГОДИНА

Слично како и кај СЕРЕЈ, оваа (нацрт) стратегија на најдобар можен начин ги мапира главните одредници каде треба да се движи модерното правосудство во сферата на дигитализацијата, односно во сферата на информатичката технологија, а притоа да се задржи на линија на компатибилност со другите системи каде што припаѓа или се стреми да припаѓа.

2.1. СУШТИНСКИ ПРИНЦИПИ НА СТРАТЕГИЈАТА

А. ПОЧИТУВАЊЕ НА ОСНОВНИТЕ ПРАВА И ПРИНЦИПИ

Промовирањето на дигитализацијата бара силен фокус на ефективноста на заштитата загарантирана со постојните основни права. Иницијативите во контекст на дигиталната трансформација на правдата треба да ја почитуваат независноста на судството и да се усогласат со владеењето на правото, што е една од основните вредности врз кои е основана Европската унија, според член 2 од Договорот за Европската унија, кои се заеднички за земјите-членки. Ваквите иницијативи треба да бидат предмет на внимателна процена на степенот до кој тие ги штитат правата на секого. Треба да се преземат мерки особено во контекстот на кривичната правда, каде што употребата на далечинските комуникациски технологии може да има сериозни ризици за основните права на осомничените и обвинетите лица, особено правото на правично судење, правото да бидат присутни на судењето и правото на одбрана. Исто така, појавата на иновативни технологии може да доведе до фундаментално нови предизвици и ризици, на пример, прекршување на кибербезбедноста, продлабочување на дигиталниот јаз или несвесна дискриминација поради пристрасни алгоритми или збирки податоци.

Б. ПРИСТАП ДО ПРАВДА

Пристапот до правдата е дополнително основно право и суштински елемент на владеењето на правото. Дигиталната трансформација длабоко ги промени животите на луѓето во последните децении и ќе продолжи да го прави тоа. Правосудните системи се соочуваат со овие барања што се развиваат и им ги ставаат на располагање на граѓаните соодветните технолошки можности. Понатамошната дигитализација на судските системи на земјите-членки, како и употребата на вештачка интелигенција во правосудните системи, има огромен потенцијал да продолжи да го олеснува и да го подобрува пристапот до правдата за сите низ Европската унија. На пример, има случаи каде што вештачката интелигенција може да се користи за цели со низок ризик и да биде многу корисна за граѓаните и за судските власти.

В. ЦЕНТРИЧНОСТ КОН ЛУЃЕТО

Во согласност со Декларацијата за дигитални права и принципи за дигиталната декада, сите напори во областа на дигитализацијата на правдата треба да се сосредоточуваат на потребите на луѓето. Луѓето се во центарот на дигиталната трансформација во Европската унија. Услугите насочени кон луѓето се достапни за сите, приспособени на потребите на луѓето и се во согласност со високите стандарди за квалитет. Потребите на сите луѓе, вклучително и на оние на кои им недостигаат дигитални вештини или алатки, треба да се задоволат еднакво преку овозможување ефективно учество и ангажирање во судските постапки. Преместувањето на фокусот на перспективата на луѓето и правењето на правосудните системи попристапни, ефективни и транспарентни ќе биде од суштинско значење за зајакнување на довербата меѓу луѓето и јавните институции.

Г. ПРЕМОСТУВАЊЕ НА ДИГИТАЛНИОТ ЈАЗ

За да се промовира фер и урамнотежена правда низ Европа, од суштинско значење е да се намали дигиталниот јаз што создава нееднаквост во пристапот до правдата. Ова не е само потенцијален извор на исклученост на граѓаните туку и пречка за остварување на нивните права. Овој принцип ја покрива и потребата да се работи кон усогласено ниво на дигитализација на правдата во сите земји-членки на ЕУ. Со споделување на најдобрите практики и напори, колективно можеме да ја унапредиме дигиталната трансформација на правдата, притоа одржувајќи перспектива насочена кон луѓето, осигурувајќи дека сечии права се заштитени и почитувани.

Д. ДИГИТАЛНО ЗАЈАКНУВАЊЕ НА КОРИСНИЦИТЕ

За да им се овозможи целосно да ги искористат своите права и можности, на граѓаните треба да им се обезбедат дигитални вештини потребни за пристап до дигиталните услуги. Затоа, дигиталната трансформација на правдата мора да вклучи дигитално зајакнување и градење капацитети меѓу корисниците. Посебно внимание треба да се посвети на обуката на професионалците во правосудството. Промовирањето на употребата на дигитални алатки и ресурси меѓу професионалците во правосудството ќе ја подобри нивната способност ефективно да се движат и во националните и во европските правни рамки, со што ќе се обезбеди конзистентност.

Ѓ. ОДРЖЛИВОСТ

Секоја услуга за е-правда треба да се спроведува и да функционира на одржлив начин, што значи дека нејзиното економско, еколошко и социјално влијание може да се предвиди и да се одржи на долг рок.

2.2. ОПЕРАТИВНИ ПРИНЦИПИ

А. ПРИНЦИПОТ „САМО ЕДНАШ“

Принципот „само еднаш“ особено треба да се земе предвид при обезбедувањето на судски услуги, за да се избегнат непотребни процедури и непотребни оптоварувања на граѓаните и да се бара повторно користење, каде што е можно, сè уште валидни информации внесени во системот. Принципот „само еднаш“ се применува почитувајќи го правото на приватност на податоците и правото да бидат заборавени.

Б. ДИГИТАЛЕН НАЧИН КАКО СТАНДАРД

Прифаќањето на пристапот „дигитален начин како стандард“ (digital by default) ќе ги рационализира процесите, ќе ја намали документацијата и ќе ја подобри севкупната ефикасност на правните постапки. Дигитализирањето на правните услуги ќе го отвори патот за попристапен и попријатен правосуден систем, што ќе биде од корист и на правните професионалци и на пошироката јавност. Овој нов правосуден систем треба да се замисли како дигитална услуга, иако треба да се одржуваат недигитални алтернативи за да им се обезбеди ефикасна правна заштита и пристап до правдата на оние што не учествуваат целосно во технолошкиот развој.

В. ИНТЕРОПЕРАБИЛНОСТ И КИБЕРБЕЗБЕДНОСТ

Во свет каде што информациите течат слободно, осигурувањето интероперабилност помеѓу правосудните системи е од клучно значење. Давањето приоритет на интероперабилноста ќе овозможи беспрекорна комуникација и размена на податоци помеѓу различни системи, подобрување на координацијата и соработката помеѓу различни правни субјекти и институции и на тој начин уривање на бариерите помеѓу различните национални правни системи.

Г. ДИНАМИЧНА ПРАВДА

Правдата мора да биде флексибилна и приспособлива на постојано променливите потреби на општеството. Со разгледување на уникатните околности на поединци и институции, вклучувајќи ги нивните способности и вештини, и со ефективно управување со промените, можеме да изградиме поотпорен и поодговорен правосуден систем што се приспособува на потребите и очекувањата на корисниците. Дигиталните технологии и податоци можат да играат голема улога во овој процес. Дигитализацијата, анализата на податоци и вештачката интелигенција сè повеќе се вградуваат во правосудните служби, со цел да се зголемат ефикасноста и ефективноста. Пандемијата со КОВИД-19 ги предизвика перформансите на правосудните услуги и ја забрза дигиталната трансформација на таквите услуги, а во исто време ги откри прашањата што ги иницира таквата промена.

Д. ПРАВДА ЗАСНОВАНА НА ПОДАТОЦИ (DATA DRIVEN JUSTICE)

Важноста на одлуките засновани на податоци е несомнена. Затоа, иницијативите треба да вклучуваат собирање податоци и анализа на податоци, бидејќи тие се клучни за адекватно насочување на активностите, а истовремено и за справување со можните поврзани ризици, како што се податоците или технолошките предрасуди.

Ѓ. СОФТВЕР СО ОТВОРЕН КОД

Во Европската унија и во земјите-членки сè повеќе се препознава важноста од создавање и користење софтвер под лиценци за отворен код во контекст на соодветна рамка за заштита на податоците. Придобивките од софтверот со отворен код – како што се пониските вкупни трошоци за сопственост, стимулацијата на иновациите и зголемената транспарентност и интероперабилност – се многу релевантни за правосудниот сектор. Освен тоа, отворениот код може да придонесе за проверка и доверба во органите за спроведување на законот и на судските органи.⁷

3. СОВЕТ НА ЕВРОПА

Според Насоките на Советот на Европа за електронски докази во граѓански и управни предмети, очигледно е дека се работи на своевидна кодификација на темата дигитализација и е-правда.⁸ Само накратко, ова се контурите на идните прописи во оваа област, на ниво на Советот на Европа, за сите јурисдикции што сакаат да бидат компатибилни, односно во согласност со модерните технолошки, но и правни норми.

Овие насоки имаат неколку дела:

3.1. ЦЕЛ И ОПСЕГ

Овие насоки се однесуваат на:

- усни докази земени со далечинска врска;
- употреба на електронски докази;
- собирање, одземање и пренос на докази;
- релевантност;
- доверливост;
- складирање и чување;
- архивирање;
- подигнување на свеста, преглед, обука и едукација.

Насоките не треба да се толкуваат како пропишување на конкретна доказна вредност за одредени видови електронски докази и треба да се применуваат само доколку не се во спротивност со националното законодавство.

Насоките имаат цел да ги олеснат користењето и управувањето со електронските докази во рамките на правните системи и во судските практики.

⁸ Guidelines adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 30 January 2019 and explanatory memorandum.

3.2. ДЕФИНИЦИИ

За целите на овие упатства:

„Електронски докази“ значи секој доказ изведен од податоците содржани во или произведен од кој било уред, чие функционирање зависи од софтвер програма или податоци складирани на или пренесени преку компјутерски систем или мрежа.

„Метаподатоци“ се однесуваат на електронски информации за други електронски податоци, кои можат да ги откријат идентификацијата, потеклото или историјата на доказите, како и релевантните датуми и времиња.

„Услуга на доверба“ значи електронска услуга што се состои од:

- создавање, верификација и валидација на електронски потписи, електронски пломби или електронски привремени печати, услуги за електронска регистрирана испорака и сертификати поврзани со тие услуги;
- креирање, верификација и валидација на сертификати за веб-локација автентикација; или
- зачувување на електронски потписи, печати или сертификати поврзани со тие услуги.

Терминот „суд“ го вклучува секој надлежен орган со функција на пресудување во чие извршување постапува со електронски докази.

3.3. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ

- Судовите треба да одлучат за потенцијалната доказна вредност на електронските докази во согласност со националното право.
- Електронските докази треба да се оценуваат на ист начин како и другите видови докази, особено во однос на неговата допуштеност, автентичност, точност и интегритет.
- Третманот на електронски докази не треба да биде штетен за странки или при давање на неправедна предност на една од нив.

4. КОИ СЕКТОРИ ТРЕБА ДА БИДАТ ОПФАТЕНИ СО ДИГИТАЛИЗАЦИЈАТА?

Со цел да можеме да се посветиме на предизвикот да зборуваме за дигитализацијата на правосудството, треба да заклучиме дека терминот правосудство се однесува не само на судовите, како што тоа често (погрешно) се перципира, односно се подразбира, туку се однесува на низа институции, кои на еден начин или на друг се поврзани и го прават правосудниот систем. Тука, секако, покрај судовите, спаѓаат јавните обвинителства, адвокатурата, државното правобранителство, нотарите, извршителите, медијаторите, правосудната полиција итн.

Дигитализацијата на правосудството, исто така, не може да се гледа изолирано од остатокот на општеството. Во компјутерските науки владее едно правило дека еден систем е толку брз или поврзан, колку што е брза неговата најбавна компонента. Тоа значи дека системот на дигитализација не може да се гледа само преку дигитализација на судот, без притоа да се избегне ист таков процес и кај другите чинители.

Понатаму, речиси секогаш се прави истата грешка, кога под поимот правосудство се подразбира само судот и (евентуално) јавното обвинителство. Адвокатурата и државното правобранителство (неоправдано) не се ставаат во истиот контекст, иако се дел на истиот мозаик. Ова можеби не е причината поради којашто секој од овие ентитети посебно си развива и си користи сопствен начин на дигитализација. Но, треба да се осигури интероперабилноста.

4.1. ДОМАШНИ ДОКУМЕНТИ ЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЈА НА ПРАВОСУДСТВОТО

Во Стратегијата за ИКТ во правосудството за 2019-2024, *inter alia* е предвидена и дигитализацијата, под која се подразбира е-архива – развивање и спроведување на софтверско решение за електронско архивирање и дигитализација на постојните архиви. Оваа стратегија зборува за дигитализацијата како еден дел на поширока информатичка стратегија што треба да го опфати правосудниот систем.⁹

Клучните компоненти за успех според оваа стратегија се:

- технички компоненти: обезбедување на соодветна инфраструктура, избор на архитектура, технологии што се користат,
- институционална компонента: воведување на централизирано управување со ИКТ во правосудството со обезбедување на соодветни човечки ресурси,
- организациски компоненти,
- реорганизација и зајакнување на капацитетите на човечките ресурси во сите институции што потоа ќе бидат во можност соодветно да ги поддржат сите процеси во правосудството,

- финансиски ресурси: планирање и обезбедување на соодветни финансиски ресурси, како и аплицирање за средства кај донатори,
- деловни компоненти: јасно дефинирани деловни цели, план за мерење и постигнување на тие цели и воспоставување систем за континуирано следење на успехот на проектот врз основа на мерливи показатели,
- регулаторни компоненти: усогласеност со важечките прописи, предлози за приспособување и измени на прописите.¹⁰

4.2. АКЦИСКИ ПЛАН ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА РАЗВОЈНА СЕКТОРСКА СТРАТЕГИЈА ЗА ПРАВОСУДСТВО 2024 – 2028

Според овој акциски план, воспоставени се неколку генерални одредници:

- Регулација на софтверското решение за управување со движење на предметите во судовите со цел да се овозможи следење на судиските дејства и продуктивноста, да се зајакне приспособливоста за користење, да се воспостават лесно пребарливи бази со податоци со судски одлуки за да се зајакне уедначеноста на судската практика и да може да се користи за оцена на работата на судиите, како и за воспоставување на ефективен систем за двонасочна размена на документи (е-достава);
- Унапредување на процесот на интероперабилност помеѓу органите на правосудниот сектор и другите државни органи;
- Воспоставување на нов компјутерски систем за автоматско следење и управување со предметите во јавното обвинителство;
- Воспоставување на автоматизиран систем за регистрација и управување со текот на предметите во Државното правобранителство;
- Обезбедување на потребните технички услови за целосно остварување на обврската за аудио- и видео-снимање во судовите и јавните обвинителства;
- Развивање процедури и политики за кибербезбедност во судовите и јавните обвинителства (постапки за безбедност, доверливост, заштита на податоци и сл.);
- Донесување ИКТ-стратегии за правосудниот систем 2024-2028;
- Анализа за потребата од формирање на државен центар за ИТ-поддршка на правосудниот систем;
- Воспоставување платформа за онлајн-рочишта, складирање аудиовизуелни снимки и пилотирање во посебни постапки.¹¹

¹⁰ Ibid.

¹¹ Акциски план за спроведување на развојна секторска стратегија за правосудство 2024-2028.

4.3. ИНТЕРОПЕРАБИЛНОСТ

Дигитализацијата не може и не треба да се гледа како цел самата за себе. Составен дел на дигитализацијата е и прашањето на интероперабилност, бидејќи една од клучните придобивки на овој процес е можноста крајните корисници да можат да комуницираат помеѓу себе врз основа на принципот на *cross platform compatibility*, односно да постои интероперабилност.

Под поимот интероперабилност се подразбира степен до кој два продукта, системи, програми итн., можат да се употребуваат заедно.¹²

Според Стратегијата, со воведувањето на платформата за интероперабилност како долгорочен приоритет во правосудните институции се овозможува поврзување на сите институции, побрза размена на податоци, сигурност при размената на податоците, достапност на податоците, поефикасно работа на институциите и поефикасно и побрзо опслужување на крајните корисници.

Со развојот и/или надградбата на ИС во правосудството, едно од главните работи што треба да ги вклучи новата архитектура на ИС е интероперабилноста (архитектурата на информатичките системи треба да ги поддржи сите идентификувани шеми на интероперабилност и комуникација помеѓу апликациите). Во таа смисла, треба да се опфатат следниве аспекти:

- Регулаторна рамка за интероперабилност во правосудството;
- Вклучените организации треба да ги формализираат условите за соработка во договори за интероперабилност;
- На организациско ниво, договорите за интероперабилност можат да бидат во вид на договори за ниво на испорачана услуга што ги предвидуваат обврските за секоја вклучена страна, на семантичко ниво, договорите за интероперабилност во вид на референтни таксономии, шеми, кодови, речници за податоци, секторски библиотеки итн.;
- На техничко ниво, договорите за интероперабилност, заедно со спецификации на интерфејс, комуникациски протоколи, спецификации за пораки, формат на податоци, безбедносни спецификации;
- Усогласување со веќе развиени и усвоени стандарди, како и процедури за интероперабилност;
- Набавена, инсталирана и конфигурирана опрема;
- Организирани обуки, инсталација и спроведување;
- Дефинирани, развиени и испорачани веб-услуги на институциите преку системот за интероперабилност.¹³

На почетокот кажавме дека секоја дигитална трансформација стартува аналогно. Сепак, тоа не значи дека она што дотогаш било во хартиена и физичка форма, сега наеднаш ќе се одвива во киберпросторот.

¹² <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/interoperability>

¹³ Ibid.

5. ОДНОСОТ МЕЃУ ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И Е-ПРАВДАТА

Иако рековме дека термините е-правда и дигитализација не се синоними, сепак, имаат свои допирни точки, бидејќи е-правдата почива на концептот на дигитализација. Како куриозитет можеме да го земеме примерот на еден случај на ЕСЧП. *Obirter dictum*, Европската конвенција за човекови права не наметнува специфични барања за е-правда, но спроведувањето на иницијативите за е-правда е предмет на правилата за пристап до суд и правото на правично судење според член 6 од ЕКЧП.¹⁴

Интересен случај е *Lawyer Partners a.s. против Словачка*¹⁵, во која тужителот, друштво со ограничена одговорност, бараше да поднесе повеќе од 70.000 граѓански тужби за наплата на долгови. Со оглед на големиот број тужби, тие ги снимиле на DVD и со образложение ги испратиле до судот. Иако домашното законодавство дозволувало поднесување барања на овој начин, судот одби да ги регистрира со образложение дека ја нема потребната опрема. Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) нотирал дека тужбите и придружните документи на компанијата, доколку се испечатат, би пополниле над 40 милиони страници. Под овие околности, изборот на методот на поднесување не може да се смета за неразумен. Домашното право предвидува електронско поднесување тужби, а компанијата-тужител не може да биде виновна што ја искористи оваа опција. Одбивањето на судот да ги регистрира нивните постапки беше непропорционално ограничување на нивното право на пристап до судот.¹⁶

5.1. ЕНТИТЕТИ ВО ПРОЦЕСОТ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЈА НА ПРАВОСУДСТВОТО

Дигитализацијата на правосудството подразбира истовремено посветување на сите негови составни делови.

Еден од најлошите пристапи е кога секој од секторите (читај составните делови на правосудството) прави дигитализација секој за себе, без притоа да се води сметка за:

- интероперабилност,
- потребите на целиот систем гледан комплементарно,
- ефикасност,
- квалитет на податоците,
- сигурност на податоците.

Прашањето со интероперабилност не се однесува само на чинителите во правосудството туку и надвор од (или поточно на) ентитетите што гравитираат кон правосудството или имаат допирни точки. Пред сè, тука спаѓаат, МВР, УЈП, УФР, Финансиска полиција, Царина, Правосудна полиција, Агенција за катастар итн. И овие, иако пер се, не се дел на правосудството, сепак како интактен дел на еден поширок систем и мораат да бидат дел на таа интероперабилност.

14 https://www.echr.coe.int/guide_art_6_criminal_eng

15 <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-92959%22%7D>

16 *Ibid.*

5.2. ПРИНЦИП НА ДВОНАСОЧНА УЛИЦА

Ако ги избегнеме строго техничките изрази и прашања, тогаш само накратко мораме да напоменеме дека принципот на двонасочна улица значи дека од еден ентитет кон друг податоците, информациите треба да течат, односно да се движат согласно следните принципи:

- Авторизација на пристапот до податоците и верификација на авторизацијата.
- Непречен проток на информации во две насоки.
- Заштитеност на протокот и самите податоци, односно информации.
- Cross platform интероперабилност.

Заштита на личните податоци:

- На двете страни, односно помеѓу двата ентитета.
- За време на трансферот на податоците, односно информациите.

Правење на сигурносни копии од:

- Податоците, односно информациите.
- Протокот, односно комуникацијата.

5.3 ПРИНЦИП НА ЗАШТИТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ

Дигитализацијата неминовно доведува до собирање, складирање, односно чување и обработка на личните податоци. Терминот личен податок е предмет на уредување на посебни прописи, кои веќе го надминуваат домашниот правен поредок. Пред да преминеме на разработка на прашањето на дигитализација на правосудството и на личните податоци, мораме да дефинираме кои се тие „Лични податоци“. Тие се секоја информација што се однесува на идентификувано или физичко лице кое може да се идентификува („субјект на податоци“); физичко лице кое може да се идентификува е она што може да се идентификува, директно или индиректно, особено со повикување идентификатор, како што се име, идентификациски број, податоци за локација, онлајн-идентификатор или на еден или повеќе фактори специфични за физичкиот, физиолошкиот, генетскиот, менталниот, економскиот, културниот или социјалниот идентитет на тоа физичко лице.

„Посебни категории на податоци“ се лични податоци што откриваат информации за расното или етничкото потекло, политичките мислења, религиозните или филозофските убедувања или членството во синдикат, како и генетските податоци, биометриските податоци, податоците за здравјето или податоците за полот на физичкото лице, живот или сексуална ориентација. Тие подлежат на посебен режим.¹⁷

Кога зборуваме за дигиталното време, односно дигитализацијата, од аспект на правосудството, со акцент на заштита на личните податоци, единствен начин да биде тестиран овој доказ за концепт е да се внимава на ситуации што би довеле до стварни или потенцијални проблеми во практиката. Со други зборови, преку практични примери од животни состојби и судска интерпретација на тие состојби, односно односи, ќе се добијат соодветни насоки за идно дејствување во сферата на дигитализацијата.

Можеби најдобар начин да се пристапи кон ова прашање е да се следат веќе оформени ставови на ЕСЧП, како суд што обединува многу правни поредоци на теренот на Советот на Европа и дава особено униформна рамка во оваа насока.

Некои од овие сентенции, односно правни аргументации, не се директно поврзани со дигиталната сфера, односно дигитализацијата, а сепак ја даваат школката во којашто треба да се движи овој процес.

Правото на заштита на лични податоци е дел на корпусот права на приватност, кои се заштитени со член 8 од ЕСЧП. Затоа, и преку оваа призма, дигитализацијата треба да ги гледа, односно да ги тестира овие прашања.

5.4. ЗАШТИТАТА НА ПРАВОТО НА ПРИВАТНОСТ И ЗАШТИТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ ПРЕКУ РЕЛЕВАНТНИ СЕНТЕНЦИИ ОД ЕСЧП И ЕСП

Судската практика на ЕСЧП релативно добро ги следи технолошките достигнувања на човештвото, барем што се однесува до Советот на Европа, чиј орган е.

За подобра прегледност, судската практика е сублимирана во поднаслови, односно клучни зборови.^{18, 19}

5.4.1 ПОИМ НА ЛИЧНИ ПОДАТОЦИ И НИВНИОТ ОПСЕГ

Во своите пресуди Судот го објаснува концептот на „лични податоци“ со повикување на Конвенцијата на Советот на Европа бр. 108 за заштита на поединци во однос на автоматска обработка на лични податоци од 28 јануари 1981 година, кој стапи на сила во 1985 година и беше ажуриран во 2018 година („Конвенција 108“), чија цел е „да се обезбеди на територијата на секоја Страна за секој поединец... почитување на неговите права и основни слободи, а особено неговото право на приватност, во однос на автоматската обработка на личните податоци што се однесуваат на него“ (член 1) (Amann v. Швајцарија [GC], 2000, § 65 Хараламби против Романија, 2009 година, § 77). Судот јасно укажа дека, според член 2 од Конвенцијата 108, концептот на лични податоци е дефиниран како „секоја информација што се однесува на идентификувано или препознатливо лице“ (Amann v. Швајцарија [GC], 2000, § 65; Хараламби v. Романија, 2009 година, § 77).

18 Водич за судска практика на Конвенцијата – Заштита на податоци, Европски суд за човекови права 12/98, Последно ажурирање: 31.08.2022 година.

19 За повеќе на оваа тема, види Водич за правото на приватност во онлајн-просторот, 2024.

5.4.2 ШТО ОПФАЌААТ

Таквите податоци опфаќаат не само информации што директно го идентификуваат поединецот („субјектот на податоците“), како што се името и презимето (Guillot v. Франција, 1996, §§ 21-22; Mentzen v. Летонија [dec.], 2004; Güzel Erdagöz против Турција, 2008, § 43;), туку и елемент што индиректно идентификува лице, како што е динамична ИП-адреса (интернет-протокол) (Benedik v. Словенија, 2018, §§ 107-108).

5.4.3 ПРАВНИ ЛИЦА И ЛИЧНИ ПОДАТОЦИ

Иако се чини дека прашањето за заштита на личните податоци главно се однесува на поединци, во однос на нивното право од член 8 на почитување на нивниот приватен живот, правните лица исто така имаат право да се потпрат на ова право пред Судот доколку тие се директно засегнати со некоја мерка што го нарушува нивното право на почитување на нивната „преписка“ или „дом“. Ова беше случај, на пример, кога на компанијата ѝ беше наредено да обезбеди копија од сите податоци на сервер споделен со други компании (Bernh Larsen Holding AS and Others v. Норвешка, 2013, § 106) или каде што Министерството за одбрана, според налог, ги пресретнал комуникациите на невладините организации за граѓански слободи (Liberty and Others v. Обединетото Кралство, 2008, §§ 56-57). Меѓутоа, во случај што се однесува на мерки што вклучуваат заштита на личните податоци на членовите на религиозна организација и почитување на нивниот „приватен живот“, организацијата не била директно засегната и затоа не била „жртва“ во смисла на член 34 од Конвенцијата (Авилкина и други против Русија, 2013 година, § 59).

5.4.4 ФОРМИ НА ЛИЧНИ ПОДАТОЦИ

Личните податоци можат да имаат многу различни форми. На пример:

- » Информации за интернет-претплатници поврзани со специфични динамични ИП-адреси доделени во одредени периоди (Benedik v. Словенија, 2018, §§ 108-109).
- » Снимки земени за употреба како гласовни примероци, кои се од трајна природа и се предмет на процес на анализа директно релевантна за идентификување лице во контекст на други лични податоци (P.G. и J.H. против Обединетото Кралство, 2001, § 59).
- » Клеточни примероци и ДНК-профили (S. and Marger v. Обединетото Кралство [GC], 2008, §§ 70-77) или отпечатоци од прсти (ibid., § 84), кои, и покрај нивниот објективен и непобитен карактер, содржеле уникатни информации на засегнатото лице и дозволи негово/нејзино прецизно идентификување во широк опсег на околности (ibid., § 85).
- » Информации за одредено лице добиени од банкарски документи, без разлика дали се однесуваат на чувствителни детали или професионална активност (M.H. и други против Сан Марино, 2015 година, §§ 51 и понатаму).
- » Податоците за професијата на идентификувано или препознатливо лице собрани и складирани од полицијата (Khelili v. Швајцарија, 2011, § 56).
- » Податоци за користење интернет и пораки („Јаху“) од страна на вработен на работното место, добиени преку надзор (Bărbulescu v. Романија [GC], 2017, §§ 18, 74-81).

- » Копија од електронски податоци заплени во адвокатска канцеларија, иако не биле дешифрирани, транскрибирани или официјално припишани на нивните сопственици (*Kirdök and Others v. Турција*, 2019, § 36).
- » Податоци собрани во контекст на неприкриен видеонадзор на универзитет (*Антовиќ и Мирковиќ против Црна Гора*, 2017 година, §§ 44-45).
- » Информации за оданочливиот приход и имотот на голем број физички лица, без оглед на фактот дека јавноста може да пристапи до таквите податоци под одредени услови (*Satakunnan Markkinapörssi Oy и Satamedia Oy против Финска [GC]*, 2017, § 138).
- » Податоци за раѓање и напуштање поединец, вклучувајќи информации потребни за откривање на вистината за важен аспект на личниот идентитет (*Гаскин против Обединетото Кралство*, 1989 година, § 39; *Микулиќ против Хрватска*, 2002 година, §§ 54-64 *Odièvre против Франција [GC]*, 2003, §§ 28-29).
- » Податоци вклучени во спогодбата за развод, кои опфаќаат детали за поделбата на брачниот имот, старателството и престојот на малолетните деца, договорот за алиментација и преглед на имотот/приходот на апликантот (*Liebscher против Австрија*, 2021 година, §§§ 31 и 68).

5.4.5 СПЕЦИЈАЛНИ КАТЕГОРИИ НА ПОДАТОЦИ

А. ТАКАНАРЕЧЕНИ „ЧУВСТВИТЕЛНИ“ КАТЕГОРИИ

Според член 6 од Конвенцијата 108, личните податоци што откриваат расно потекло, политички мислења, религиозни или други убедувања и информации за здравјето или сексуалниот живот на поединецот или за какви било кривични пресуди, не можат автоматски да се обработуваат, освен ако домашното законодавство не предвидува соодветни заштитни мерки. Информациите што спаѓаат во овие категории, опишани од Судот како „чувствителни“, налагаат зголемен степен на заштита според него.

Б. ПОДАТОЦИ ШТО ОТКРИВААТ РАСНО ИЛИ ЕТНИЧКО ПОТЕКЛО

Етничкиот идентитет на поединецот мора да се смета како важен елемент на приватниот живот (*С. и Марпер против Обединетото Кралство [GC]*, 2008, § 66; *Ciubotaru против Молдавија*, 2010, § 49). Податоците се од особена загриженост кога би можеле да го откријат етничкото или друго потекло на една личност, имајќи го предвид брзото темпо на развојот на полето на генетиката и информатичката технологија (*S. and Marper v. Обединетото Кралство [GC]*, 2008, § 71). Примероците и ДНК-профилите содржат многу чувствителни информации и им овозможуваат на властите да воспостават генетски врски меѓу поединците и да го проценат нивното веројатно етничко потекло (*ibid.*, §§ 72-77; *Aucaguer v. Франција*, 2017, § 33). Во случајот во врска со евидентирањето на етничкото потекло на поединецот во официјалните регистри, Судот, нагласувајќи ја висококчувствителната природа на евидентирањето на таквите податоци, го призна постоењето на позитивната обврска од страна на државата да спроведе постапка да му се овозможи на субјектот на податоците да ја промени неговата/нејзината евидентирана етничка припадност врз основа на објективно проверливи докази (*Ciubotaru против Молдавија*, 2010, §§ 52-59).

В. ПОДАТОЦИ ШТО ОТКРИВААТ ПОЛИТИЧКИ МИСЛЕЊА И РЕЛИГИОЗНИ ИЛИ ДРУГИ ВЕРУВАЊА, ВКЛУЧИТЕЛНО И ФИЛОЗОФСКИ

Податоците што откриваат политички мислења се сметаат за „чувствителна“ категорија на лични податоци и, според мислењето на Судот, неприфатливо е националните власти да го игнорираат овој аспект со обработка на таквите податоци во согласност со обичните домашни правила, без да се земе предвид потребата за заштита (Кат против Обединетото Кралство, 2019 година, § 112). Во случајот Catt против Обединетото Кралство од 2019 година, во врска со складирањето во полициска база на податоци за мирен демонстрант, националните судови само се повикаа на општиот закон за заштита на податоците при испитувањето на законитоста на мешањето. Судот утврди повреда на член 8, посочувајќи дека чувствителната природа на предметните податоци требаше да претставува клучен елемент на случајот пред домашните судови, како што беше пред Судот (*ibid.*, § 112). Судот исто така утврди повреда на член 8 во *M.D. and Others v. Шпанија*, 2022 година, (§§ 63-64) во врска со извештајот составен од полицијата во однос на судиите и судиите, кои ги извршувале своите функции во Каталонија и имале потпишано манифест во кој го изнеле своето правно мислење во корист на можноста каталонскиот народ да го искористи таканареченото „право на одлучување“, во извештајот што ги открива особено политичките ставови на некои од апликантите.

Правото на заштита на личните податоци што ги откриваат верските или другите верувања, вклучително и филозофските, на поединецот беше испитувано од Судот во случаите *Sinan Işık против Турција*, 2010 година (§ 37) и *Мокуте против Литванија*, 2018 година (§ 117). Што се однесува до наведувањето на религијата на личните карти на апликантите, Судот ја нагласи важноста на правото на заштита на податоците во врска со религиозните убедувања, што претставува еден од највиталните елементи што го сочинуваат идентитетот на верниците и нивната концепција за живот, како што е заштитено со член 9 од Конвенцијата (*Sinan Işık против Турција*, 2010 година, § 37).

Г. ПОДАТОЦИ ШТО ГО ОТКРИВААТ ЧЛЕНСТВОТО ВО СИНДИКАТОТ

Личните податоци што го откриваат членството во синдикатот на поединец, исто така, можат да бидат „чувствителни“ и затоа бараат зголемена заштита. Во случајот Catt против Обединетото Кралство, 2019 година (§ 112), полицијата собрала информации за учеството на жалителот на демонстрации организирани од голем број синдикати, особено неговото име, присуство, датум на раѓање и адреса. Во одредени случаи беше опишан и неговиот изглед, заедно со фотографии направени за време на предметните демонстрации (*ibid.*, § 10). Вклучувањето во мирни протести има специфична заштита според член 11 од Конвенцијата, кој исто така содржи посебна заштита за синдикатите (*ibid.*, § 123). Иако собирањето од страна на полицијата на лични податоци за апликантот може да се смета за оправдано, немаше итна потреба, според мислењето на Судот, да се задржат податоците на апликантот, во отсуство на какви било правила што одредуваат дефинитивен максимален временски рок за задржување на такви податоци (*ibid.*, §§ 117-119).

Д. ГЕНЕТСКИ И БИОМЕТРИСКИ ПОДАТОЦИ

Судот постапил со голем број случаи во врска со собирање или задржување на:

- » клеточни примероци (Van der Velden против Холандија [одлука], 2005; Каруана против Малта [одлука], 2018; Трајковски и Чиповски против Северна Македонија, 2020 година; Бољевиќ против Србија, 2020 година);
- » ДНК-профили (Ван дер Велден против Холандија [одлука], 2005 година; Шмит против Германија [одлука], 2006 година; С. и Марпер против Обединетото Кралство [GC], 2008; В. против Холандија [дек.], 2009; Перуцо и Мартенс против Германија [одлука], 2013; Канон против Франција [одлука], 2015; Ајкагуер против Франција, 2017 година; Мифсуд против Малта, 2019 година; Gaughran против Обединетото Кралство, 2020 година; Трајковски и Чиповски против Северна Македонија, 2020 година; Драган Петровиќ против Србија, 2020 година);
- » отпечатоци од прсти (McVeigh, O'Neill и Evans против Обединетото Кралство, 1981; Kinnunen против Финска, 1993; S. and Marper против Обединетото Кралство [GC], 2008; Димитров-Казаков против Бугарија, 2011 година; М.К. против Франција, 2013 година; Супруненко против Русија [декември], 2018 година; Гауран против Обединетото Кралство, 2020 година; П.Н. против Германија, 2020 година; Вилемс против Холандија [дек.], 2021);
- » отпечатоци од дланка (П.Н. против Германија, 2020 година);
 - Водич за судска практика на Конвенцијата – Заштита на податоци
 - Европски суд за човекови права 13/98 Последно ажурирање: 31.08.2022 година
- » гласовни примероци (П.Г. и Ј.Х. против Обединетото Кралство, 2001; Алан против Обединетото Кралство, 2002 година; Доерга против Холандија, 2004 година; Ветер против Франција, 2005 година; Висе против Франција, 2005 година).

Е. ПОДАТОЦИ ЗА ЗДРАВЈЕ, СЕКСУАЛЕН ЖИВОТ ИЛИ СЕКСУАЛНА ОРИЕНТАЦИЈА

Информациите што се однесуваат на здравјето на поединецот сочинуваат клучен елемент на приватниот живот (Ивон Шаве роденото Jullien против Франција, 1991, § 75; L.L. против Франција, 2006; Раду против Молдавија, 2014; L.H. против Летонија, 2014, § 56; Коновалова против Русија, 2014 година, §§ 27, 41; У.У. против Русија, 2016 година, § 38; Суриков против Украина, 2017 година; Францу против Романија, 2020 година, § 52). Почитувањето на доверливоста на овие информации е од клучно значење, не само за почитување на чувството за приватност на пациентот туку и за зачувување на неговата или нејзината доверба во медицинската професија и во здравствените услуги воопшто. Овие размислувања се особено валидни во однос на заштитата на доверливоста на информациите за ХИВ-инфекцијата на една личност. (Z v. Финска, 1997, § 96; Kiyutin v. Русија, 2011, § 64; Armonienė v. Литванија, 2008, § 40; Biriuk против Литванија, 2008, § 39; I. против Финска, 2008, § 38; С.С. против Шпанија, 2009, § 33; У. против Турција [одлука], 2015, § 65; Р.Т. против Република Молдавија, 2020 година, §§ 5-6, 26; У.Г. против Русија, 2022, § 45). Откривањето на таквите податоци може да влијае драматично на неговиот/нејзиниот приватен и семеен живот, како и на социјалната и работната ситуација, со тоа што ќе го изложи на омаловажување и ризик од остракизам (Z v. Финска, 1997, § 96; С.С. v. Шпанија, 2009 година, § 33; П. и С. против Полска, 2012 година, § 128; Авилкина и други против Русија, 2013 година, § 45; У. против Турција [одлука], 2015 година, § 65; У.Г. против Русија, 2022 година, § 45).

6. ШТО ЌЕ ДОНЕСЕ ДИГИТАЛИЗАЦИЈАТА НА ПРАВОСУДСТВОТО? ДАЛИ МОЖНОСТИТЕ И ПРИДОБИВКИТЕ СЕ ПОГОЛЕМИ ОД ПРЕДИЗВИЦИТЕ, ОДНОСНО ОПАСНОСТИТЕ?

За потребите на овој документ, направена е СВОТ-анализа, како и ПЕСТЛЕ-анализа, базирана на неколку сегменти:

- Проучување на регулативата;
- Технолошки можности;
- Економски можности и предизвици;
- Политички аспекти.

6.1. СВОТ-АНАЛИЗА

<p>Правна рамка и институционални стратешки планови</p> <p>Развој на технологија и можности што ги нуди таа</p> <p>Институционална инфраструктура</p> <p>Пристап до програми што нудат финансирање, консалтинг и развој</p>	<p>Различни системи во рамките на институции</p> <p>Средства</p> <p>Човечки фактор</p> <p>Интероперабилност</p>	<p>Доработка на постојните системи</p> <p>Пристапни фондови на ЕУ и други извори на средства</p> <p>НВО што работат на полето на владеење на правото</p> <p>Релативно мала мрежа на институции што треба да се дигитализираат</p>	<p>Големи иницијални трошоци за имплементација или надградба на постојните системи</p> <p>Кибернапади и кибербезбедност на податоците</p> <p>Отсуство на интероперабилност</p> <p>Политички процеси и различни политички понуди/отсуство на стратешко планирање</p>
---	---	---	---

6.2. ПЕСТЛЕ-АНАЛИЗА

ПЕСТЛЕ-анализата ги проучува клучните надворешни фактори (политички, економски, социолошки, технолошки, правни и еколошки – Political, Economic, Social, Technological, Legal, Environmental) што влијаат на еден процес, ентитет, организација, систем. Може да се користи во низа различни сценарија и служи како алатка во донесувањето на стратегиски одлуки.

Што се однесува до дигитализацијата на правосудството, ова би биле основните делови на ваквата анализа:

А. ПОЛИТИЧКИ

- » Креаторите на политики (Собранието, Владата, Судството) треба да ја охрабрат дигиталната трансформација за да го поттикнат растот, но тие истовремено мораат да се грижат за преместувањето на работните места и безбедносните ризици.
- » Регулативите околу заштитата на податоците (GDPR итн.) влијаат на тоа како правосудниот систем пристапува кон дигиталните решенија.
- » Стратешкото планирање на ниво на консензус е *conditio sine qua non* за да се пристапи кон дигитализација на целиот правосуден систем.

Б. ЕКОНОМСКИ

- » Економската вредност создадена од дигиталната трансформација ќе биде огромна. Тоа може да доведе до пораст на ефикасност, продуктивност, а секако и квалитет во рамките на правосудството.
- » Човечкиот фактор нема да биде обсолитен, туку, напротив, ќе има придобивка преку автоматизација на процесите, дигитализација на документите, преку зголемена ефикасност, квалитет и ефективност.
- » Новите технологии некои работни места можат да ги направат непотребни, а сепак отвораат нови работни места на друго место.

В. СОЦИЈАЛНИ

- » Промена на работната култура.
- » Воведување на работата од далечина и работните средини за соработка стануваат норми.
- » Истовремено се зголемува потребата за дигитална писменост и континуирано учење.
- » Етичкото користење на технологијата е витално од аспект на заштита на човековите права и правото на приватност/лични податоци.

Г. ТЕХНОЛОШКИ

- » Појавата на дигитализацијата и технологиите што ги носи таа го револуционизираат начинот на кој функционираат ентитетите во правосудството.
- » Сепак, заканите за кибербезбедноста се зголемуваат, а секако и чинителите во правосудството треба да дадат приоритет на дигиталната безбедност.

Д. ПРАВНИ

- » Треба да се воспостави јасна правна рамка со прецизни протоколи за да нема, пред сè, правни, регулаторни проблеми, но и проблеми од секаква друга природа, особено во рамките на процесните прописи и човековите права.
- » Интелектуалната сопственост, прописите и протоколите за кибербезбедност и дигиталните права се области на растечки правен фокус.

Ѓ. ЕКОЛОШКИ

- » Хартијата сè повеќе ќе биде заменувана со дигитални документи.
- » На глобално ниво, дигиталните технологии можат да помогнат во справувањето со климатските промени преку подобро управување со ресурсите.
- » Сепак, електронскиот отпад и потрошувачката на енергија, особено на центрите за складирање и обработка на податоци, претставуваат еколошки предизвици.

7. ДИГИТАЛИЗАЦИЈА И НОВИ ТРЕНДОВИ ВО СУДСКИТЕ ПРОЦЕДУРИ, КОМПАРАТИВНИ ИСКУСТВА

Сублимирано, во неколку пасуси, овој дел ќе се задржи на најчестите придобивки и предизвици што други јурисдикции и системи ги имале кога работеле на прашањето на дигитализација во правосудството.

Кога се зборува за дигитализацијата, најчестата грешка што се прави е дека доколку се воведат таа, наеднаш ќе се случи судските постапки да бидат „заменети“ со некои виртуелни или автоматизирани процеси, каде што човекот сè повеќе ќе биде исклучен, поточно физичкиот контакт на странките и другите учесници ќе биде заменет со контакт на далечина. Овие прашања не се новина, односно за нив се зборува веќе подолго време. Некои го користат и терминот виртуелни судови.

Виртуелните судови, иако се револуционерни како концепт, фундаментално би го промениле начинот на кој ќе функционираат нашите судски системи. На пример, полицијата во Њу Делхи, Индија, поради огромниот број жители на оваа земја, аналогно на тоа и огромниот број затвореници споредено со бројот на жители и можностите на системот, размислува веќе да не ги префрла затворениците во судски куќи на сослушувања и наместо тоа сака да ги натера виртуелно да се појавуваат преку видеоконференција.

Ова фундаментално ја менува идејата за „Хабеас корпус“, каде што притворените лица се изведуваат пред судијата. Идејата може да биде економична. Но, тоа, исто така, суштински ги менува основите и треба да ги разбереме импликациите од ваквото решение.

7.1. ДИГИТАЛИЗАЦИЈА И ВЕШТАЧКА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА

Употребата на алатки засновани на вештачка интелигенција за да се овозможи транскрипција и превод на судски постапки и наредби се смета за револуционерна идеја во правниот систем. Во исто време, постојат предлози меѓу некои членови на адвокатурата да се користи вештачка интелигенција за да се намали оптоварувањето на предметите на судството, но повеќето од овие планови се залагаат за арбитражи, наместо да продолжат со судските постапки. Дигитализацијата како процес не е нужно изолирана појава, но може да има повеќекратни ефекти на засилување, приватизација, комодификација на информации и стандардизација. Овие ефекти можат да бидат нето-позитивни или нето-негативни и да имаат повеќедимензионални ефекти врз поединците и општеството во целина.

7.2 ДАВАЊЕ ПРИОРИТЕТ НА СУДСКАТА ДИГИТАЛИЗАЦИЈА

Дигитализацијата на судскиот систем е императив не само за да се држи чекор со очекувањата на јавноста од правдата и владините институции во модерна развиена економија туку и да служи како основа и катализатор за подобрување на ефикасноста во целиот систем. Ефикасна и квалитетна правда е еден од фундаментите на модерното демократско општество базирано на човекови права, пазарна економија, претприемништво и слобода на пазарот.

ЗАКЛУЧОК

Имајќи ја предвид главната улога на судовите во јадрото на системот на правораздавање, нивното дигитализирање мора да се базира на платформа кон која се стремат сите. Таа платформа треба да биде:

- » Технолошки доволно напредна;
- » Регулаторно покриена;
- » Практично достапна.

Како главни заклучоци и препораки во правец на дигитализацијата на правосудството ги наведуваме:

А. ЗАМЕНА НА ХАРТИЈА СО ПОДАТОЦИ ВО ДИГИТАЛНА ФОРМА, ОДНОСНО ДИГИТАЛИЗАЦИЈА НА СПИСИТЕ

Дигитализацијата на правосудството им носи на сите корисници и засегнати страни практични придобивки од дигитализирање на кој било систем во смисла на подобро управување со податоците, пристапност, видливост и контрола. Тие вклучуваат:

- » подготовка на информации и документи достапни на интернет за различни странки истовремено и од далечина;
- » креирање и анализа на информации за случаите и следење на случаите додека напредуваат низ системот;
- » олеснување на комуникацијата и соработката помеѓу различни страни и заинтересирани страни.
- » со законски измени да се воведат задолжително доставување на сите документи од странките до судот, во електронска форма, како и задолжителна размена на овие списи помеѓу странките во електронска форма.

Б. ИНТЕРОПЕРАБИЛНОСТ

Сите системи во рамките на правосудството треба да се стремат кон интероперабилност. Тоа е услов без кој не може да функционира дигитализацијата, односно таа не може да ги даде вистинските резултати.

На пример, отсуството на интероперабилност на системот АКМИС и системот АБМС на Судскиот буџетски совет е предизвик што треба да се надмине или со надградување на постојниот или со замена на нов систем.

Прашањето на интероперабилност не е само прашање за пристап до определен систем и користење податоци. Тоа е прашање на двонасочна улица, односно да можат да се чуваат, да се разменуваат и да се користат податоци во реално време и врз платформи што се компатибилни меѓу себе.

Иако во изминатиот период се потпишани неколку договори со Министерството за правда за размена на податоци и документи, овие договори треба да се имплементираат преку платформата за интероперабилност која треба да овозможи електронска размена на податоци и документи меѓу институциите на стандардизиран, безбеден и унифициран начин.

Оваа платформа резултира со потпишување на договори за интероперабилност меѓу Министерството за правда и неколку институции: Министерство за внатрешни работи, Јавно обвинителство на Република Северна Македонија, Државна комисија за спречување на корупцијата, Агенција за цивилно воздухопловство, Управа за финансиска полиција, Управа за финансиско разузнавање, Централен регистар, Царинска управа и Државна изборна комисија.

Сепак, во реалноста овие договори не се имплементират во целост.

Соодветни меморандуми за соработка треба да се склучат и со Судовите, и тоа за точно определени податоци кои можат да бидат од корист на судот, секако со фокус на почитување на личните податоци.

За таа цел треба да се воспостави посебна работна група која ќе работи на опсегот на податоците потребни на правосудството кои ќе може да ги користи.

В. ПРОЦЕНА НА ИЗВОДЛИВОСТ

Прашањето на интероперабилност е прашање на прв приоритет, кога е во прашање дигитализацијата. Таа треба да се воведат на ниво на сите институции, не само во рамките на правосудството.

Г. ОДДАЛЕЧУВАЊЕТО ОД СИСТЕМ БАЗИРАН НА ХАРТИЈА НА ОНЛАЈН CMS (CASE MANAGEMET SYSTEM)

Придобивките од ова се очигледни:

- » Прво го намалува ризикот – документите да бидат неповратно изгубени, поради најразлични причини (губење, оштетување или погрешно поднесување, на пример – како и намалување на трошоците за хартија, печатење и складирање); и
- » Второ, процесите се лесно достапни за корисниците, се разбира секој во рамките на своите привилегии;
- » Трето, лесно се пребарливи.

Во оваа насока, треба да бидат направени следните чекори:

- » Задолжително воведување, односно ставање во функција на електронските сандачиња во единствениот систем на ниво на судството заради воспоставување на двонасочна комуникација со судот и странките во постапките.
- » Достава и размена на поднесоци во електронска форма:
 - Помеѓу странките;
 - Од страна на странките кон судот;
 - Од судот кон странките.
- » Достава и размена на докази во електронска форма:
 - Помеѓу странките;
 - Од страна на странките кон судот;
 - Од судот кон странките.

Д. ПРОЦЕНА НА ИЗВОДЛИВОСТ

Воведување на единствен CMS на ниво на правосудство е можеби подалечна можност. Сепак, не е неизводлива на среден рок. Се разбира, сето е детерминирано од моделот што ќе биде усвоен.

На краток и на среден рок, целосното ставање во функција на сегашниот систем на е-достава кон сите учесници, особено делот од странките кон судот, е остварлива цел.

Ѓ. СПОДЕЛУВАЊЕ ЗНАЕЊЕ, ИНФОРМАЦИИ, ТРАНСПАРЕНТНА ПРАВДА

Дигиталните онлајн-датотеки се пребаруваат и лесно се преземаат и се споделуваат. Пребарувањето не дава само побрз пристап до информациите туку и заедно со другите алатки што се на располагање во дигиталното време (вештачка интелигенција, пристап до податоци и информации за спорови, нивен вид, вредност, број на лица, институти итн.) можат да дадат поголеми и покомпонирани податоци што понатаму се користат за креирање на соодветни политики, согледување состојби итн.

Постојниот систем ги има следните предизвици:

- Сегашните решенија, иако можеби технички постојат, во практиката особено за стручната јавност, но и за пошироката јавност не се ефикасни.
- Пребарувањето по клучни зборови, иако постои, не дава можност за ефикасно пребарување на судските одлуки.
- Номенклатурите, односно клучните зборови, треба редовно да се ажурираат и да нема повторување меѓу нив.

За таа цел неопходно е да се превземат следните чекори:

Да се развие платформата *e-delivery* за воспоставување на двонасочна комуникација со странките и обезбедување на електронска достава. Овој чекор значително ќе го подобри проблемот со за неефикасна достава. Во оваа насока потребно е да се земе предвид и воведување на решение за сите странки (не само адвокатите) задолжително да имаат и е-маил адреса/електронско сандаче за достава, особено во кривичната материја.

Постојниот систем за аудио – визуелно снимање на судењата во сите судови, ФЕМИДА да се стави целосно во функција, односно да се воведат функционалност на “*text to speech*” алатка.

Сегашниот систем на пребарување на судските одлуки треба да биде надграден за да биде поефикасен и поквалитетен. За таа цел е потребно постојното техничко решение да биде ревидирано, од аспект на клучни зборови и пребарливост.

Е. ПРОЦЕНА НА ИЗВОДЛИВОСТ

Постојните решенија во рамките на судството даваат добра рамка за дооформување на дигитализацијата. Сепак, треба да се направи подетална сеопфатна анализа, во рамките на Платформата за интероперабилност со која ќе се согледаат, а потоа и адресираат овие предизвици.

Ж. ПОГОЛЕМА ЕФИКАСНОСТ ДОВЕДУВА ДО ПОГОЛЕМ КВАЛИТЕТ

Поефикасното закажување на рочиштата, кореспонденцијата преку дигитални средства и медиуми драматично може да влијае врз ефикасноста и ефективноста на целиот систем на правосудството.

Обединувањето на сите информации што им се потребни на сите чинители во правосудството, особено на вработените, овозможуваат ефикасно планирање, закажување, извршување и следење на резултатите. Преку дигитализацијата ќе се постигне:

- » најдобро да се искористат ресурсите, вклучително и достапноста на судницата и времето на судиите, обвинителите, адвокатите итн.;
- » подобрување на јавното искуство на судскиот систем – странките за случаите и јавноста ќе бидат подобро информирани, бидејќи ќе имаат директен онлајн-пристап до информациите што ги бараат.

Со онлајн-информациите што ја заменуваат хартијата, сите вклучени во случајот ќе имаат истовремен пристап до документите веднаш штом ќе бидат поднесени. Оваа засилена видливост ќе им овозможи на сите страни целосно подготвени да пристигнат на суд. Судиите, обвинителите, адвокатите, службениците ќе можат да пристапат до судските списи онлајн, се разбира секој согласно авторизираниот и дозволен пристап, а воедно ќе бидат информирани за какви било промени штом ќе бидат направени. Ова ќе ги минимизира шансите за одложувања поради исчезнати документи, информации или луѓе и ќе ја зголеми пропусната моќ на случаите.

Да се развијат веб сервиси за размена на податоци и информации со другите државни органи и институции преку Националната платформа за интероперабилност.

Да се развие и мобилна апликација за пристап до електронското досие на предметот од страна на странките во постапката преку авторизиран пристап.

Да се воведат задолжителна размена на поднесоци и докази во постапките помеѓу странките во електронска и унифицирана форма (pdf и OCR пребарливост) со што и пребарувањето на документи треба да биде поефикасно, точно, лесно достапно.

З. ПРОЦЕНА НА ИЗВОДЛИВОСТ

Сегашните решенија треба да добијат помасовно учество. Сегашната технологија го дозволува тоа и со мали интервенции во системот тоа може да се направи уште поефикасно.

С. УПРАВУВАЊЕ СО ПРЕДМЕТИ

Управувањето со предмети преку интернет обезбедува поголем, но и поконтролиран пристап до документите, бидејќи судовите и другите корисници ќе можат да ги контролираат дозволите за пристап и да ја следат активноста на корисниците.

Технички решенија во оваа област сега има само за судот, преку системот АКМИС. Но, овој систем не е „отворен“ за странките, со цел тие да имаат увид во движењето на предметот, се разбира врз основа на корисничките привилегии што им припаѓаат и во рамките на заложбите за Отворено судство.

Со цел да се направи проценка на изводливост и да се предложи техничко решение, потребно е формирање на работно тело со претставници од правосудството и технички лица кои го одржуваат АКМИС системот.

И. ПРОЦЕНА НА ИЗВОДЛИВОСТ

Сегашниот систем бара доработка и воведување на интероперабилност помеѓу различните ентитети во правосудството.

На среден рок, овозможувањето пристап до системот со кој е овозможено следење на движењето на предметите е можно, се разбира со воведување на кориснички привилегии и ограничувања и степени на пристап.

Ј. РАЦИОНАЛИЗИРАНИ ПРОЦЕСИ

Следењето и ревизијата на случаите додека напредуваат низ системот ќе помогне да се идентификуваат логирањата и другите фактори што можат да го одложат напредокот. Овие информации можат да се користат за создавање правила за да се избегнат овие проблеми, да се насочат процесите и да се подобри искуството за сите засегнати страни. Ова вклучува процеси на мапирање и идентификување на улогите вклучени во секоја фаза.

Работното тело за Стандардизација при Врховниот суд треба да донесе акт со кој се мапираат процесите во рамките на правосудството, што ќе овозможи полесно да се наоѓаат технички решенија.

Кога дигитализацијата би го земала својот полн замав, тогаш во секојдневната работа сами од себе ќе се пронаоѓаат местата во системот што креираат застои, проблеми и секаков друг вид предизвици и соодветно ќе може да се интервенира од страна на оние што се задолжени и овластени да реагираат преку предлагање и донесување на соодветни решенија.

К. ПРОЦЕНА НА ИЗВОДЛИВОСТ

Рационализацијата на процесите би била релативно лесна, доколку се воспостават соодветните алгоритми и со употреба на методот на согледување на сегашните предизвици и добри страни.

Слично и како кај рационализацијата на процесите, Работното тело за Стандардизација при Врховниот суд треба да донесе акт со кој се мапираат работните текови во рамките на правосудството, кој документ понатака ќе послужи полесно да се изнаоѓаат технички решенија.

Л. КРЕИРАЊЕ НА РАБОТНИ ТЕКОВИ

Работните текови нудат поголема видливост низ системот. Во систем базиран на хартија луѓето ја гледаат само нивната компонента на процесот и како тоа што го прават е во интеракција со претходните и следните задачи.

Дигитализацијата ќе ги прикажува работните текови веднаш, а воедно ќе овозможи да се идентификуваат и да се испеглаат причините за одложувањата, проблемите со тесни грла итн., што можат да се случуваат во одреден момент од процесот.

Слично како кај рационализацијата на процесите, Работното тело за Стандардизација при Врховниот суд треба да донесе акт со кој се мапираат работните текови рамките на правосудството, кој документ понатака ќе послужи полесно да се наоѓаат технички решенија.

Љ. ПРОЦЕНА НА ИЗВОДЛИВОСТ

Работните текови би произлегле од сегашните работни алгоритми, се разбира ставени во контекст на дигитализацијата.

Кои податоци треба да се собираат е прашање само по себе. Системот на прибирање, обработка и број на податоци што се собираат потребно е да биде предмет на поширока анализа, на ниво на целото правосудство со цел да се добие интероперабилен, квалитетен систем на собирање на клучни и квалитетни постојни квантитативни податоци, со цел да се добиваат појасни перспективи и слики за состојбата во правосудството што понатаму ќе служи во процесот на планирање.

Од нив понатаму се креираат работни текови.

М. АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИ И DATA SCIENCE

Конечно, анализата на податоците нуди и пошироки бенефиции, бидејќи преку добивање на *actionable data* (информации врз основа на кои можат да се добиваат заклучоци), не само преку податоците од ентитетите во правосудството туку и со нивно вкрстување со други податоци (буџети, човечки ресурси итн.) ќе се добијат клучни индикатори на перформанси, со кои ќе може во огромна мера да се забрза процесот на донесување одлуки и креирање на соодветни политики.

Дигитализацијата и анализата на податоци одат рака под рака. Сегашниот систем на анализа на податоците се базира на востановен систем на поднесување извештаи, кои самите немаат доволно податоци, односно не ги користат податоците со цел да се добијат композитни информации.

Дигитализацијата ќе го надмине ова на начин што сите податоци што се собираат сега, а не се систематизирани докрај, треба да бидат вкрстени, согласно правилата на статистичката наука и науката за податоци, со цел да дадат пообјективна слика на состојбите.

Воведувањето на модерни статистички алатки, ќе доведе до релевантни и употребливи податоци врз основа на постојните комбинирани со други релевантни податоци, особено од областа на финансиите, но и човечките и материјалните ресурси. Ова треба да се направи на краток и на среден рок, бидејќи податоците се тука, само треба да се дигитализираат и да се употребат во корелација со други податоци со цел да дадат пообјективна слика на состојбите.

Конечно, на краткоки на среден рок би требало целиот процес на собирање на податоците да се дигитализира, со што и процесот на анализа ќе биде значително дигитализиран и податоците ќе произлегуваат сами од себе. Според потребата, постојниот систем треба да се надгради или да се изработи ново типизирано решение дизајнирано за потребите на правосудството, врз основа на интероперабилност на системите во рамките на судството, збогатени со податоците што произлегуваат од нив.

Најголем исчекор во оваа насока ќе биде направен доколку би се ставил во полна функција ИКТ системот при Судскиот совет, кој ги има сите расположливи податоци од областа на судството, како и ист таков систем на ниво на Јавното обвинителство.

Воедно, треба да се усвои и донесе соодветен документ, со кој на униформен начин ќе биде следен и мерен перформансот на органите во правосудството.

Н. ПРОЦЕНА НА ИЗВОДЛИВОСТ

Ваквата анализа на податоци е достапна, лесно остварлива и претставува фракција на трошоците што би биле потребни за да се направи.

РЕЗИМЕ НА ПРЕПОРАКИ

1. Пренос на податоците од хартиена во дигитална форма и воспоставување на целосна дигитализација на списите преку законски измени и воведување на технички услови за овој процес или ставање во функција на постојниот систем
2. Да се воспостави систем на двонасочна комуникација со странките и обезбедување на електронска достава и размена на податоци, со странките како и со институциите
3. Обезбедување на целосна функционалност на системот за аудио – визуелно снимање на судењата во сите судови, како и во јавните обвинителства за потребите на истражната постапка вклучително и воведување на text to speech алатка.
4. Да се операционализира Платформата за интероперабилност на ниво на сите засегнати институции.
5. Да се разгледа можноста за воведување на единствен орган или тело кое ќе ги обединува прашањата во однос на дигитализација на ниво на правосудството.
6. Работното тело за Стандардизација при Врховниот суд треба да донесе акт со кој се мапираат процесите односно работните текови во рамките на правосудството кој документ понатака ќе послужи полесно да се изнаоѓаат технички решенија.
7. Ставање во полна функција на ИКТ системот при Судскиот совет, кој воедно ги има сите расположливи податоци од областа на судството, како и воведување на ист таков систем на ниво на Јавното обвинителство.
8. Судскиот совет и Советот на јавните обвинители да усвојат соодветни документи со кои низ униформен пристап ќе биде следен и мерен перформансот на органите во правосудството, преку data science и примена на мерливи критериуми.

